

ענפי הנוסח של תוספתא יבמות לאור קטעי הגניזה הקהירית

מאת

שירה שמידמן

נחלקו החוקרים בשאלה איזה משני כתבי היד העיקריים של התוספתא הוא האמין ביותר: האם יש להעדיף את כ"י וינה, שבו בחר ליברמן לנוסח הפנים של מהדורתו לתוספתא, או שמא יש לבכר את כ"י ארפורט, העתיק יותר? מאמר זה שופך אור חדש על השאלה על ידי השוואת שני כתבי יד אלו לשני קטעי הגניזה שיש בידינו למסכת יבמות. הממצאים העולים מהשוואה זו תומכים במקוריותן של גרסאות כ"י ארפורט. ראשית, קיימות טעויות מובהקות המשותפות לכ"י ארפורט ולשני קטעי הגניזה, ומכאן שכ"י ארפורט שייך לענף הנוסח שאליו שייכים קטעים אלה. אין בקטעי הגניזה סימני הגהה על פי מקורות מקבילים, דבר המעניק לענף זה משנה תוקף. שנית, עיון בהגהות הסופרים מלמד שסופר כ"י ארפורט הגיה את הטקסט של התוספתא לעיתים רחוקות בלבד ורק על פי מקורות מקבילים בספרות חז"ל, ואילו סופר כ"י וינה הכניס הוספות והגהות לטקסט בתדירות כפולה מזו של סופר כ"י ארפורט. זאת ועוד, הגהותיו של סופר כ"י וינה לא הצטמצמו לשינויים על פי מקורות בספרות חז"ל אלא כוללות גם הוספות פרשניות שאין להן מקבילות בספרות חז"ל. כל הממצאים הללו מצביעים על עדיפותו של כ"י ארפורט בתוספתא יבמות.

בבעו מנכון: פניות למלאכים בתקופת התלמוד והגאונים

מאת

גדעון בוקק

שאלת התפילה למלאכים בעולם היהודי בעת העתיקה ובימי הביניים נבחנת בדרך כלל מנקודת מבטם של חז"ל וגאוני בבל, ששללו כמעט את כל צורות הפנייה למלאכים, או מנקודת מבטם של כתבי פולמוס נוצריים, קראיים ומוסלמים, שטענו שיהודים מרבים להתפלל למלאכים. במאמר זה ברצוני להתמקד בקמיעות היהודיים מהתקופה הביזנטית, בקערות ההשבעה היהודיות מבבל הסאסאנית, ובכתבי יד מימי הביניים בהם מצויים שרידיהם של מרשמים וספרי מרשמים מאגיים יהודיים משלהי העת העתיקה, ולבחון את הפניות הרבות למלאכים המשוקעות בטקסטים אלו. את הפניות הללו ניתן למיין לפי אופן הפנייה אל המלאכים – החל בלשונות של השבעה וציווי על המלאכים לעשות את רצונו של הדורש, וכלה בלשונות של פנייה ידידותית, ואף בלשונות של בקשה ותחינה, כדי שייענו לרצונו של המבקש. בנוסף לכך, מצויים מרשמים רבים ובהם הוראות לטקסי הטהרה אותם יש לבצע לפני הפנייה למלאכים, ולמנחות ולקורבנות שיש להציע להם כדי שהפנייה אליהם תישא את הפרות הרצויים. ובמקרים מסוימים, ניתן לראות כיצד לשונות של פנייה ותפילה למלאכים חדרו אף לספרות חז"ל ולסידורי התפילה היהודיים מימי הביניים.

'ספר הבהיר' – נוסח, סדר ומבנה: בירור תולדות מסירתו, שחזור נוסחו הקדום, הצעה מחודשת לחלוקתו ודיון בפענוח נעלמיו

מאת

אבישי בר־אשר

תולדותיו של 'ספר הבהיר' נחקרו בעבר מנקודות מבט שונות, לרוב בזיקה למעמד שיוחס לו כאחד החיבורים הקדומים – או כחיבור הקדום ביותר – בספרות הקבלה. השערות שונות בדבר זמנו, מקומו, עולמו המושגי ורעיונותיו ערערו את המבט האחדותי על החיבור ועל תולדותיו, ותיארום בדרך של ריבוי ופיצול: ריבוד טקסטואלי, תפיסה מבנית מקוטעת, היסטוריוגרפיה של ריבוי מקורות ואף פענוח ופרשנות בדרך של פלגינא בדיבורא. מאמר זה מוקדש לבחינתן של השערות אלה, בראש ובראשונה לאור גילויים חדשים ממחקר תולדות הנוסח והמסירה הקדומה של 'ספר הבהיר'. במוקד הממצאים המוצגים במאמר ניצב זיהויה של עדות לנוסח הקדום ביותר של 'ספר הבהיר'; וניתוחה מחולל תמורות לא רק בחקר מסורת הטקסט של הספר אלא גם בתיאור ראשית תפוצתו ובשחזור דרכי גיבושו.

בפרקי המאמר הולכת ונפרסת הערכה שונה של התופעות הטקסטואליות שנמנו בעבר כראיות לקיטועו של החיבור וכהוכחות לריבוד או לריבוי מקורות, וזאת על ידי העברת מרכז הכובד אל תהליכי המסירה, כפי שאפשר לבררם על יסוד ראשית מסירתו המתועדת של החיבור. בצד בירור הנוסח הקדום וגילוי מתכונתו המקורית של 'ספר הבהיר' מציע מחבר המאמר חלוקה חדשה של החיבור כולו ליחידות מדרש ולסעיפי משנה, ועל גביה הולכות ונרקמות הצעות חדשות לניתוחו הספרותי, לבירור רעיונותיו ולפענוח נעלמיו.

הפרק הראשון במאמר סוקר את תולדות היחס ל'ספר הבהיר' בספרות המחקר כחיבור מקוטע, ונבחנות בו הדרכים שבהן התווה יחס זה את העיסוק המדעי בחיבור מתוך קיטועו: החל מחלוקת הטקסט לקטעים, דרך ההבחנות ההיסטוריות שהוצעו בחקר מוצאו ומקורותיו, ועד הנטייה לפיצול רעיוני המאפיינת את דרכי הפרשנות הרווחות של הספר.

בפרק השני מוזהה לראשונה תיעוד נוסחו הקדום ביותר של 'ספר הבהיר' (כ"י רומא, קזנטנוזה Ms. 3086). ערכה של תעודה נשכחת זו מתברר ביחוד בחשיפה של פגמים שנפלו בסדרו הפנימי של החיבור, בבירור נוסחיו ובזיהוי סימני חלוקתו הקדומה. בראש פגמים אלה מוצגת ראייה לחילוף עמודים שאירע בספר, ואשר שיבש לעד את כל יתר עדי הנוסח של החיבור הידועים כיום. הדיון בפרק זה נכרך בהצעה לשיקום צורתו המקורית של 'ספר הבהיר' – נוסחו, מתכונתו וחלוקתו הפנימית – ולההדרתו בדרך אחרת משנעשה בעבר. בזיקה לתגליות אלה מוצעת בפרק השלישי הצעה מבנית מחודשת לחלוקה כפולה של הספר – ליחידות מדרש ראשיות ולסעיפי משנה. הצעה זו מבהירה בכלים פילולוגיים-היסטוריים וספרותיים

את גבולותיהן של הדרשות בספר, וממציאה כלים למעקב בדרך חדשה אחר אופן הסתעפותן ולזיהוי נושאי של תוכניהן.

הממצאים משיקום צורתו של 'ספר הבהיר' משמשים בפרק הרביעי להצגת פירושים חדשים למושגי יסוד בתורת האלוהות הנפרסת בצורה מרומזת בדרשות החיבור. ובפרק החמישי נבחן אופן תיכונן (המשוער) של יחידות המדרש שהובחנו בספר בעת חיתומו ובראשית מסירתו.

בנספח למאמר נדפסת מהדורה ניסיונית, שכונסו בה הממצאים הטקסטואליים העיקריים ממחקר זה: שחזור הנוסח הקדום ושיקומו, הצגת הספר במתכונתו המקורית וחלוקתו על פי עקרונות החלוקה החדשה-ישנה ליחידות ולפסקאות.

THE TEXTUAL WITNESSES OF TOSEFTA YEVAMOT: NEW FINDINGS IN LIGHT OF THE CAIRO GENIZAH FRAGMENTS

Shira Shmidman

Scholars have long debated the relative reliability of the two main manuscripts of the Tosefta. Should one prefer MS Vienna which was chosen by Leiberman to serve as the basis for his critical edition of the Tosefta? Or perhaps one should rely on the earlier MS Erfurt? This article sheds new light on this question by comparing these two manuscripts to the two extant Cairo Genizah fragments for Tosefta Yevamot. The findings from this research point to the originality of the readings in MS Erfurt, from two angles. Firstly, I demonstrate the presence of conjunctive errors common to MS Erfurt and the two Genizah fragments; these errors indicate that MS Erfurt and Genizah fragments share a common textual ancestor. These Genizah fragments show no signs of emendation from parallel sources, which further supports the authenticity of the textual witnesses in this branch. Secondly, my examination of the scribal emendations to Tosefta Yevamot reveals that the scribe of MS Erfurt rarely emends the text, and the few emendations are all derived from parallel sources in Rabbinic literature. In contrast, the scribe of MS Vienna emends the text with much higher frequency. Moreover, the emendations in MS Vienna are not limited to corrections based on parallel sources, but rather also include additions and interpolations that do not originate in Rabbinic sources. These findings all point to the superiority of MS Erfurt for Tosefta Yevamot.

I BEG YOU: APPEALS TO ANGELS IN THE TALMUDIC AND GAONIC PERIODS

Gideon Bohak

The topic of prayer to angels in the Jewish world in Antiquity and the Middle Ages is usually examined either from a rabbinic perspective, which forbids almost all forms of appeals to angels, or from the perspective of Christian, Karaite or Muslim polemical texts that claimed that Jews often pray to angels. In this paper I wish to focus on Jewish amulets from the Early Byzantine period, on Jewish incantation bowls from Sasanian Babylonia, and on medieval manuscripts that preserve copies of magical recipes and recipe books from Late Antiquity, in order to examine the many appeals to angels embedded in these texts. These appeals may be classified according to the mode of appealing to the angels, whether by way of adjuring and commanding them to do what they are told, or by way of friendly appeal and even servile request, to make them fulfill one's needs. Moreover, many recipes instruct their users to perform elaborate rituals of self-purification before appealing to the angels, and to offer the angels gifts and sacrifices so that the appeal to them will bear the desired fruits. And in some cases, one may see how forms of appealing and praying to angels were adopted even in rabbinic literature and in the medieval prayer-manuals.

THE *BAHIR* AS IT ONCE WAS:
TRANSMISSION HISTORY AS A TOOL FOR RECONSTRUCTING AND REASSESSING
THE TEXT, FORMAT, AND IDEAS OF THE ORIGINAL COMPOSITION

Avishai Bar-Asher

Sefer ha-Bahir has been studied extensively, usually under the assumption that it is an early—if not the earliest—kabbalistic composition. The main theories about its dating, geographical origins, and conceptual-theological worldview run counter to the conception of it as a book with textual integrity. Scholars have discerned multiple layers in it, often attributed to varied source material, and have typically reached the conclusion that it is a poorly edited and fragmentary work. After the fashion of modern Bible scholarship, some studies even suggested to carving sentences into two and assigning each to different authors or sources.

This study reexamines these theories, especially in light of new findings concerning the *Bahir*'s early textual and transmission history. Of paramount significance is the identification of the earliest known textual witness of the *Bahir* (Ms. Rome, Casanatense Library, MS 3086), which has tremendous implications for our understanding of the original text, format, and internal division of the work, as well as its early transmission and dissemination. Textual difficulties that gave rise to the dominant scholarly theories regarding multiple authorship, substandard editing, and discrete strata can now be plausibly explained away as the product of the book's early transmission, rather than attesting to its earlier stages of consolidation.

The first part of this article surveys the history of the prevalent notion of the *Bahir* as a work cobbled together over time, in different places, by various hands belonging to distinct schools, and how this notion resulted in artificial division of the book into textual units. This problematic division, in turn, heightened the sense of a fragmentary and poorly edited composition, resulting in complex theories regarding its multi-layered nature and conceptual incongruities.

Part two of this study identifies for the first time the earliest textual witness of the *Bahir* (MS Rome 3086). The value of this overlooked manuscript is inestimable, as it preserves both errors in transcription and transmission and evidence of an older division within the work. A careful examination of the textual order preserved in this early witness reveals that glaring discontinuities in the prevalent version of the *Bahir* did not come from the cobbling together of diverse sources, but from work mishaps, like the accidental reversal of a folio, a mistake that came to plague every known copy of the book. The detection of signs of serious mishandling has enabled the drawing of a stemma of all the surviving witnesses of the *Bahir*, and their exhaustive assignment to two recensions total. This chapter then presents a reconstruction of the original form of the work, including its text, format, and internal division, and a new method of critically editing it.

In part three of this article, I propose a twofold structural breakdown of the *Bahir*: primary midrashic units and their respective subunits. Historical philology and literary analysis are used to demarcate the boundaries of each homiletical unit, and various methodologies are suggested for isolating the thematic threads that join the various sections.

The fourth part of the study shows how the proposed reconstruction of the Bahir sheds new light on its fundamental conceptual repertoire. The fifth and final section examines the literary structure of the reconstructed midrashic units as present in the completed work and in the earliest stages of its dissemination.

An appendix to the study presents a tentative critical edition of the Bahir, based on the main findings of this study. The critical edition adopts the earliest retrievable text, as presented in its original format, and divided according to the aforementioned twofold division, of primary units and subunits.